

Nenő im saját öreg teste töredelmével kiméli a jószágot! Hát mégis csak van szíve. Ha máshoz nem, hát a jószághoz. De a két hónap előtt eltemetett fiáért egyet nem rezdül a hangja, egyetlen könnyet nem hullat a szeme...

Titokzatos, furcsa nép. A földdel, a földön, a földért él. Az mindene. Azért kiméli az állatot is, mert segít neki a földet megmunkálni. Könnytelenül emlegeti a fiát, mert már nem veszi semmi hasznát, még talán képes volna megdorgálni a rossz gyereket, hogy örök lustálkodásra befeküdt a föld alá. Ugy élnek ezek az emberek, mint a fatörzs: némán, keményen, mély gyökerekkel, ágaikon örökké hulló, meg-megújuló levelekkel, örök benső munkaparancs alatt, soha vissza nem nézve, fájdalomtól meg nem állítva, mert az haszontalan! A barázdába hulló könnyekből egyetlen búzaszem sem kelt még ki soha. Csak az elvetett magból! Nekik pedig búza, búza és búza kell és erős marok az ekeszarvához.

Lassan alkonyodott. Elkészöntünk egymástól. Nenőt még utoljára bíborba öltöztette a hanyatló nap, kopott rongyai átszínesedtek, a két ökör, meg a tehénke is mintha merő bronzból lett volna, mint elhagyott azték oltárok bálványai. És bekeretezte mindnyájukat a nyugodni készülő természet, mely nem ismer diszharmoniót, a maga vérével táplálja és minden küzdelemre felvértezi érte élő fiait, hogy fájdalom nélkül hordják sebeiket, mint a koronás homlokukat égre emelő cserfák ott az erdőszélen...

Nyiresi-Tichy Kálmán

TAPASZTALATOK A TELEPÍTÉS KÖRÜL

A vármegye nagy túrakocsija áll egy bogárhátú kis ház előtt. Az augusztusi nap most szippantja fel a múlt éjtszaka bőséges harmatát. A sáncpart fűszálain a szivárvány színeiben csillog még néhány harmatcsepp, próbál ellenállni a nap csókjának. Testvér-milliók sorsától percekre megmenti még az északi fekvés.

Két parányi ablak pislog az utca felé. Nagy sürgés-forgás van a kis falu utcájában. Kövel megrakott szekerek érkeznek, szorgos munkáskezek szórják le a terhet. Nagy dolog készül a faluban: köves út. Ősztől tavaszig csak a fagy hátán volt itt közlekedés. A fagy és a perzselő nyári nap voltak itt csak az út közlekedést biztosító tényezői. Két tenger uralkodott nemcsak ennek, de minden göcseji falunak az úthálózatán: sár és portenger. A portenger volt az ártatlanabb, mert csak a látást korlátozta és egy kicsit megcsiklandozta a falusiak tüdejét, de a sár, az ugyancsak ártalmas nagy úr volt! — a sár börtönné változtatta a falut hosszú hónapokra. Ilyenkor hiába volt eladnivalója a falu népének, hiába közelgett a váltólejárat („névnap“ itt a megtisztelő megjelölése), hiába dobolták az adószedést is, amíg a sár uralma tartott, a falu mozdulatlanságra volt ítélve, tehetetlenségre kárhozható. Jaj volt annak a falusinak, akit őszi-tavaszi sár idején ért valami súlyos nyavalya! Se orvos be, se orvoshoz ki nem mozdulhatott ilyenkor a falu népe. Ilyenkor a csontkezü kaszás, a halál volt az egyetlen orvosa a falunak.

Ettől a szörnyű képtől szabadítja meg a falut a köves út. Szorgosan hordják és szórják hát a követ a jó falusiak. Más ember aztán nincs is az egész faluban. A kései aratás a határba szólít minden munkás kezét, még a gyermekeket is. Ez a magyarázata, hogy az autót nem állja körül bámész

gyermekserreg. Pedig van ám gyermek bőségesen a faluban. Itt négy, öt gyermek szinte egyke számba megy.

Lám a bogárhátú kis ház gazdájának is nyolc élő gyermeke van. El se hinné róla, aki először látja. Rövid kis magyar áll a ház pitarában. Ép a könyöklőhöz ér — az istállóból jött — amikor az autó utasai belépnek a kapun. Na vannak néhányan! Nem parádé kedvéért adta a vármegye a nagy kocsit. Termetes úr a csoport vezetője, kalauza, mondhatnánk szíves házigazdája a befelé törekvő társaságnak. Czigány János főszolgabíró széles vállalival utat törhetne akár az őserdőben. A széles vállak, a robusztus természet melegen érző szívet takar. Igazán szerető atyja járása népének.

Nyomában — szinte egy vonalban — az utazás két főszereplője: Somogyi Ferenc szociális felügyelő és Dávid Pál, Baranya vármegye képviselője, telepítésügyének intézője. Rajtuk kívül ott van még a megye szociális gondozója és e sorok írója.

Fellép a társaság a ház pitarába, szíves szóval, meleg kézszorítással üdvözlik egymást az érkezettek és a mokány kis magyar.

A pitarból a konyhába lépünk, ahol a nyolc gyermek anyja fogad bennünket. Ragyogó tiszták a konyha bútorai, edényei és frissen meszelt fala vakító fehér. Innét három lépcsőn jutunk az utcai szobába. Nem tágas a szoba, parányi ablakai kevés fényt eresztenek be, de a szobában rend és tisztaság. A mestergerendáról almafürtök lógnak, s kellemes illattal töltik meg a szobát. Az almák ernyőszerű csoportokban, szálanként fonálra kötve lógnak, régi jó zalai szokás szerint. A szobában alig férünk, az itthonlévő négy kicsi gyermeknek már alig jut hely.

A füрге apróságok egy-egy székkal furakodnak be — a gazdag szomszédtól hozzák —, mert a tiztagú munkáscsalád házában csak három szék van. Letelepszünk, hogy el ne vigyük a háziak békés, nyugodt álmát. Tisztesség dolga ez. Környezettanulmány természetesen már van a családról, s azt Dávid főjegyző és Somogyi felügyelő tanulmányozzák, de figyelmüket jórészt a telepítésre kiszemelt családfő elbeszélése köti le.

A szomszéd faluból 23 éve nősült ide. Nyolc élő gyermeke közül a négy nagyobb féléves sommás munkán van az állami ménesbirtokon, Kisbéren. A négy kisebb itthon van, tankötelesek. (Ő maga végigharcolta a világháborút és többször súlyosan sebesült: 50%-os hadirokkant, de a falu legmegbízhatóbb munkásai közé tartozik.) Feleségének fél hold föld és fél viskó jutott, neki semmije sem volt. Három éve, amikor már három gyermeke volt el sommásként, a gyerekek keresetéből egy borjút vett, két éve már négy gyermeke volt távol, ezek a család kenyerén, ruháján felül egy tehén vásárlásához segítették. Tavaly fél viskójukat pár száz pengőért eladták, a gyerekek ősszel hozott pénzével együtt megvették ezt a kis házat, amelyben jelenleg laknak. Maradt rajta adósság, de a gyerekek ezidei keresetéből letisztázzák.

Bátor, magabizó arccal mondja el mindezt Zsidó József, bajsza keményen penderedik „főnek“ s fekete szeméből az élet derűje árad. Felesége egészséges, szorgalmas, javakorbéli asszony, akinek mosolygós nézéséből ki lehet olvasni, hogy az urát tartja a föld legderekkabb emberének.

A négy apróság — négy vasgyúró ígétét jelent. Lehet azon csodálkozni, hogy a küldöttség vezetői örömmel sorozzák őket a baranyai telepések közé?

Rend és tisztaság a porta minden zugában. Az istálló, az ól, a kamra, a csűr, a kazal, de még a vágottfa is a legnagyobb rendben. Az állatok csak épp megmondani nem tudják, hogy jó gazdájuk van.

Szíves búcsú után megoldjuk a fogas kérdést, hogy fér el öt ember helyén hat, s gyakran hét, amikor egy-egy elgömbölyödött körjegyzővel gyarapszik a kocsis utasainak száma. A nap folyamán ez többször is előfordul, hiszen az a 24 falu, amelyet ma program szerint végiglátogatunk, legalább kilenc körjegyzőséghez tartozik.

Zihálva kapaszkodik a kocszi a borzasi tetőre. Jóegynéhányszor hátrának megy, hogy új erőre kapva győzze le a túlmeredek kaptatót. Bizony jószerencse, hogy a portenger most az úr, mert ha a sártenger uralkodnék, gyalog sem jutna fel a társaság a tetőre. Így valahogy mégis csak feljutunk. Aztán hajrá a völgynek, és rövid futás után a bazitai partot gyúri maga alá a kocszi. Ott vigasztalan kép fogad. 8—10—11 gyermekes családokat vizsgálunk, de egyetlen, telepítésre alkalmas családot sem találunk köztük. Az elsőnél a nyolc gyerek, mint az orgonasíp áll sorban, de csupa vézna, angolkóros. A 10 gyerekesnél ugyanez a szájalmas kép. Itt egy kis penészvirág legénykét pucérra vetköztet Somogyi felügyelő. Bizony szájalom látni a szörnyen ványadt kis legényke testét. Megyünk a 11 gyermekes családhoz. A legidősebb katona a határőrségnél — ez nyilván normális — két nagy leány férjnél idegenben, de a 8 apróságból 14 éves a legidősebb és szemellátható a degeneráltság. Itt ébredünk igazán tudatára, hogy a nemzet jövője szempontjából milyen szájalmasan semmi a mennyiség, ha ilyen borzalmas a minőség. Szinte elbúsult rosszkedvűséggel vágunk délnek.

Újabb faluba érünk. 800 lélek lakik 3 km hosszú faluban. Sok az új ház, rendezett kisgazdaságok képe tűnik elénk. Szemellátható, hogy itt a közelben valami uradalmat parcelláztak. Utunk további részén többször is láthattuk bebizonyosodni, hogy jobb élet, fejlődés csak ott szembetűnő, ahol uradalom földje jutott a parasztság kezére.

Itt újra találtunk néhány megfelelő családot. Az első földműves asztalos, kis műhellyel, négy hold földbirtokkal. Paraszti munkát végez az egész család, földjüket jobban megművelik, mint a kevesebb tudású parasztok. Az asztalosság csak téli foglalkozás inkább. A család feltűnően értelmes és Czigány főbíró úrnak is kedvenc gondolata, hogy ez a család besoroztasék. A baranyai telepéseknek így lesz maguk közül való asztalosuk is.

Erre később is különös gondot fordítottunk, hogy lehetőleg minden olyan iparnak legyen egy képviselője, amely a falu életéhez szorosan hozzátartozik. Így kerestünk és találtunk ácsot, kovácsot, bognárt, sőt egy daráló ezermestert is.

Itt, Gellénkházán még két alkalmas földművescsaládot találtunk, nyolc- és kilencgyerekeset. A nyolcgyerekesnek öt hold földje, szép rendbentartott belsősége. A kicsi birtok nem bírja eltartani a családot és három felnőtt gyermek sommásmunkán van Baranyában. Ezeknek nem ismeretlen hely Baranya. A kilencgyerekesnek nyolc holdja van, de silány földek 18 darabban s bizony sommás munkára jár négy gyermek is. Ez a falu nem idegenkedik a telepítéstől, mert több szegény család ment már el előbb Baranyába telepesnek s ezek sorsáról jó hírek érkeznek.

Nekivágunk a nagylengyeli szerpentinnek. Itt is besorozunk három családot. Egy nyolcgyerekes ács, akinek négy felnőtt gyermeke van távol sommásmunkán, Képespusztára kerül, mert erős, nagy munkabírású, felnőtt

gyermekei vannak; míg a másik kettő Vidápusztára kerül, mert sok az apró gyermek és oda kevesebb munkaerő is elég.

Itt ebédelünk, de ezt az időt is hasznosan töltjük s megbeszéljük az eddigi tapasztalatokat, lemérjük azok eredményeit. Rövid pihenő után folytatjuk utunkat. Lokálpatriotizmusunk örömmel hallja Dávid főjegyző áradozó dicséretét közutaink jóságáról s nem áruljuk el neki, hogy 10 évvel ezelőtt bezzeg más véleménnyel lett volna Zala úthálózatáról. Mindenesetre jóleső meglepedés tölti el lelkünket attól a meggyőződéstől, hogy vármegyénk e téren is nagy haladást ért el.

Több-kevesebb változással utunk így folyt tovább s ezért ennek leírását nem folytatom. Csak a vasi határon fekvő vaspöri jegyzőség községekkel kapcsolatban emlékezem még néhány sorral. Salomvárról jövet az első község Zalaháshágy. Itt ugyancsak megerősödik az a meggyőződésünk, hogy a parasztság helyzetében javulás csak ott észlelhető, ahol nagybirtokból gyarapíthatja földbirtokát, parcellázás útján. Itt alig látni bogárhátú, szalmafedelű házat, de látunk valamit, amit fél vármegyében nem láthatunk: kiscigádák emeletes házait. Félreértés ne essék: nem átalakított uradalmi magtár — mert ilyen van másfelé is —, de eredetileg is lakásnak épült kiscigadaház. Mostanában aprózódott el itt az ősi Sibrik-birtok és a Dombrádi-féle zsidó birtok. Ez utóbbira külön községrész is épült: Velence. De ugyane községben láttuk, hogy a község bírása öreg, megcsontosodott agglegény. Csekély 78 hold birtokán egyedül él és élete példájával alig szolgálja a fajszaporítás nemes eszméjét.

Itt tértünk be Jóna Jenő kiscigáda udvarába. Alkonyodott már és épp szántásból tért haza a gazda szekerével és két nagy leányával. Tiszta, rendezes udvar, szép új ház és a gazdaasszony a holnapi búcsúra készülődik. Itt Somogyi felügyelő rávillantja a tekintetét az egyik leányra, azt mondja: „Hol láttalak én már téged? Mert hogy láttalak valahol, az biztos!” Szinte megdöbbenünk! Tréfa nincs a hangban, de hisz Somogyi életében sem járt Zalaháshágyon. Kiderül, hogy a leány most jött haza Fejér megyéből, sommásmunkából, és a fehérvári állomáson látta Somogyi a leányt a szomszéd sín páron álló vonat ablakában. Hát ezt a memóriát mindnyájan irígeljük. Természetesen a Jóna-család is az alkalmasok közé soroztatott.

Innét Vaspörbe hajtattunk s itt sem mindennapi látvány fogad bennünket. Az országút keresztülfut a községen és az út két oldalát nyírfaseprős katonák lepik el. Szorgalmasan seprik az úttestet és környékét. Megtudjuk a jegyzői irodán, hogy sopronkörnyéki gyakorlatozó katonák táboroznak a községben és a holnapi búcsúra csinósiítják a falut.

Este kilenc óra jól elmúlt, amikor a vármegyeház kapuja alá beállt velünk a porlepte kocsis. Igaz, magunk is porosak voltunk a kalapunk tetejéig s volt dolga az őrmester ruhakeféjének. Bejártunk 24 községet, kocsink 140 kilométert futott, elfogyott félhektoliter benzín és 17 alkalmas család neve sorakozott Somogyi felügyelő noteszában és ugyanannyi környezet-tanulmány Dávid főjegyző táskájában.

Másnap a túrát folytattuk és estére együtt volt Baranya két árvánmaradt pusztájának telepes névsora.

Azzal kezdődött a dolog, hogy megjött az Országos Szociális Felügyelő-ség leirata, amelyben a Baranyai Közjóléti Szövetkezet telepítési munkájába való bekapcsolódásra utasítja Szövetkezetünket. Ugyancsak megjött

Baranya átírtata, amelyben a telepítés feltételeit ismertette. A munkához tehát hozzá lehetett kezdeni. Gondos környezettanulmányozás verejtékes munkájával válogattuk ki a telepítési feltételeknek megfelelő családokat. Nem kis dolog 20—25 hold jó baranyai földön családja és nemzete javára gazdálkodnia egy göcseji magyarnak! Mert Göcsej tudvalevőleg a pántlika-földek hazája.

Alighogy hozzákezdtünk a válogatáshoz a községi előjáróságok véleménye és saját környezettanulmányaink alapján és az érdekeltek között, máris hullámverés módjára terjedt el, szájról-szájra szállva a telepítési jó hír. Az önkéntes jelentkezők száma a 300-at is meghaladta. A jelentkezőket persze erősen megrostáltuk, fele számba sem jöhetett, mégis már a 120. környezettanulmány felé jártunk, amikor Somogyi Ferenc szociális felügyelőnk Dávid Pál főjegyzővel megérkezett hozzánk a telepítésre kiszemelt anyag átvizsgálására.

Dávid főjegyző ragaszkodott hozzá, hogy kizárólag hét és hétnél több gyermekes családok jöhetnek számba a telepítésnél. Engem elsomorított az a tudat, hogy az öt-hatgyermekes családokkal a legértékesebb telepítési anyag esett ki a rostából. Ezen az alapon újra átválogattuk az anyagot és maradt összesen 34 család, éppen a kívánt telepítési szám. Jól tudtam, hogy különösen a nyolc- és több gyermekesek között akad egy csomó degenerált, élhetetlen család. Ezt a tételt másnapi körutunk gyenge eredménye igazolta is.

Attól a tüneményesen egyedülálló telepítéstől eltekintve, amelyet Bonczos Miklós a bukovinai csángók hazatelepítésével végzett, nálunk még komoly telepítés nem történt. Néhai nagy Darányi Ignácunk telepítési terveit zátonyra juttatta a nemzetiségek pártján álló és a magyarság megerősödését féltékenyen ellenző császári udvar. Így a most induló telepítések kell, hogy a kezdet nehézségeivel találkozzanak s így szinte törvényszerűen találkozunk mi is ezekkel a nehézségekkel.

Meg kellett látnunk, hogy telepítésbe alig vonható be az olyan család, amely ösidők óta él jelenlegi lakóhelyén, de máris hajlamos arra, ha fiatalkorán volt arra bátorsága, hogy a szomszéd faluba elnősüljön. Az is hajlamos településre, aki a nagyobb, vagy jobb fekvésű birtokért hajlandó volt szülőfalujából — akár csak a szomszéd községbe is — kimozdulni.

Hajlamos a településre az olyan család, amelynek egy-két felnőtt gyermeke — mint sommásmunkás — dolgozott már a telepítő vármegyében. Általában hajlamos az a család, amelynek több felnőtt gyermeke járt rendszeresen sommásmunkára. Különösen hajlamos, de nagyon értékes telepítési alany is a földszerző mezőgazdasági munkáscsalád. Az ilyentől nem kell félni, ha eddigi szerzeménye nem is több, mint egy-két marha, egy kis vískó és egy-két hold föld. Nagy teljesítmény ám ez az egy-két hold, ezt nem lehet eléggé felértékelni.

Nem alkalmas a telepítésre az olyan család, amely kétfelé számít és kis vagyonát itt is meg szeretné őrizni és csak a sok gyermek hajtja a telepítés után. Az ilyen családnak itt meglazulna a gyökere, az új talajban pedig nem tud gyökeret verni és erősen megkapaszkodni.

Hogy a korcsmás, házsártos, könnyelmű ember nem való telepítésre, azt felesleges említeni is, de nem való a nyugtalanvérű, csavargó természet, a kupeckedő ember sem.

Nem való telepesnek a beteg család sem. Elvégre a telepítés az új vidék népi erősödését szolgálja elsősorban, ezt a célt a betegek, degeneráltak, gyengeakarúak igazán nem szolgálják.

De nem valók telepítésre a könnyű erkölcsi fajsúlyúak sem. A telepítés céljait csak küzdőképes, de szilárd erkölcsi felfogású családok szolgálhatják.

Találkoztunk családokkal, amelyek minden tekintetben megfeleltek a követelményeknek, de nem telepíthetők, mert semmi megnyugtató biztósítékot nem nyújtottak arra, hogy egy telepes kisbirtok önálló vezetésére és üzembentartására képességük volna. Ide sorolhatók általában a mezőgazdasági cselédek, akik csak bérlőszövetkezetek keretében juttathatók földbirtokhoz.

Megbizonyosodtunk arról, hogy a telepes birtok megtekintésére nem ajánlatos csoportosan utaztatni a kiszemelteket. A nép általában nyájtermészet. Könnyen megy a kolompos után. Igen könnyen bedül a nagyhangú szájhősöknek s nem követi vagy nem meri követni jobb meggyőződését. Elmondok erre egy megtörtént esetet.

Történt egy ilyen csoportos utazásnál, hogy többen lemondtak arról a — nekik otthonukban elképzelhetetlen — jólétről és birtokmagnagyobbdásról, amelyet elnyerni forró álmuk volt. Kiderült, hogy a csoport legtehetősebb s egyben lehangosabb tagja riasztotta el őket, a kezdet nehézségeinek valószínűtlen felnagyításával, de azzal a ravasz számítással, hogy az így gazdátlanul maradó parcellákat majd a maga és családja számára szerezheti meg. Ez az ember már a lemondást követő napon ünneplőbe öltözött, feleségével együtt jelentkezett a Szövetkezetnél, hogy hallott néhány ember visszalépéséről és ő ezek parcelláját szívesen átvinné.

Természetesen azonnal kizártuk a telepítésből.

Lapokat tölthetnék még meg ennek a telepítésnek a leírásával, de úgy érzem, az „Útravaló“¹ szellemében máris megcselekedtem, hogy egy kis vonalat rajzoljak arra a térképre, amely a járható utat mutatja azoknak, akik jót akarnak. Botlásaim őszinte felrajzolása visszatart majd másokat azok elkövetésétől, megfigyeléseim pedig — legalább egy gyöngye mécses fényerejével — megvilágítják azokat az útvesztőket, amelyek a járatlanokat tévútra vezethetnék.

Andrássy János

JÉGVIRÁG AZ ABLAKON

*Szeszélyes jégvirág az ablakon.
Most már a bokrot, fát se láthatom.
A vén fagyalt, a sok-sok orgonát,
A rózsát, spiriát, magnóliát.*

Be szép is volt tavasszal, nyáron át!

*Száz zöld levél, száz kék virág virult,
Fehér-, lilás- s bíborbimbó pirult,
Pintyőke szólt és csacska csalogány
A büszké bokrok minden ágbogán,*

Tavaszi éjék langyos hajnalán.

¹ Lásd a „Nép- és Családvédelem“ c. lap 1941. 1. számában a csángó-telepítő Bonczos Miklós beköszöntő írását.